

перспективи, але потребує розробки нових підходів, які дозволять враховувати мовні та етичні аспекти цього процесу.

Список літератури

1. Cornell University. Is GPT-3 Text Indistinguishable from Human Text? Scarecrow: A Framework for Scrutinizing Machine Text. URL: https://arxiv.org/abs/2107.01294?utm_source=chatgpt.com (Дата звернення 31.03.2025)
2. Cityhost.ua. Триумф та загрози штучного інтелекту – як нейромережі впливають на наше життя і як вони законодавчо регулюються. URL: <https://cityhost.ua/uk/blog/triumf-ta-zagrozi-shtuchnogo-intelektu-yak-neyromerezhi-vplivayut-na-nashe-zhittya-i-yak-ce-zakonodavcho-regulyu-tsya.html> (Дата звернення 30.03.2025)
3. Freelancehunt.com. Як тексти від ШІ впливають на SEO. Користь чи фільтри від Google? URL: <https://freelancehunt.com/blog/iak-tieksti-vid-shi-vplivaiut-na-seo/> (Дата звернення 31.03.2025)
4. Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів –Торунь: Liha-Pres, 2024. 328 с. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_OLA.pdf (Дата звернення 29.03.2025)

Заплітна Олена,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Лановик Мар'яна Богданівна

ЕСЕЇСТИКА МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО ЯК КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ЙОГО АВТОРСЬКОГО ОБРАЗУ

Микола Хвильовий – одна з найяскравіших і водночас найбільш суперечливих постатей української літератури доби «Розстріляного відродження». Його художня й публіцистична спадщина формувалася в атмосфері культурної боротьби за самобутність української літератури в контексті радянської уніфікації. Хоча літературна критика тривалий час зосереджувалася передусім на його прозових творах, саме есеїстика Хвильового постає тим простором, де найповніше проявляється його авторський образ як митця, ідеолога та культурного опонента колоніального мислення. Проблема дослідження цього аспекту його творчості є особливо актуальною сьогодні, коли національно-культурна ідентичність знову потребує глибокого переосмислення.

Творчість М. Хвильового активно досліджували такі українські науковці, як В. Агеєва, Т. Гундорова, Г. Костюк, Ю. Шевельов (Шерех), С. Щупак, та ін. Юрій Шевельов у своїй статті «Про памфлети Миколи Хвильового» окреслив його як ідеолога європеїзації української культури. Тамара Гундорова розглядає публіцистичну творчість митця в контексті постколоніальної критики, наголошуючи на її утопічному, але водночас трагічному характері. Однак комплексний аналіз есеїстики як засобу формування авторського образу залишається недостатньо розробленим.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз особливостей есеїстики Миколи Хвильового як ключового інструмента для розуміння його авторського образу.

Дослідження есе перебувають на початковій стадії, тим більше в сучасній Україні, де есеїстика в цілому довгий час взагалі не сприймалася як серйозний літературний, публіцистичний (не кажучи вже про філософський) жанр. У радянський період значно популярнішими у публіцистиці, літературі були такі жанри, як *фейлетон*, *памфлет*, *стаття*, *нарис*, головним завданням яких поставала оцінка тих чи інших фактів з погляду пануючої марксистсько-ленінської ідеології. Однак, згодом, зі зміною державного ладу, змінюється ставлення до есе як до жанру. У пострадянський час, навпаки, есе якнайкраще вписалося в політичний та суспільний контексти в країні, яскраво проявивши свої можливості як виразника ідей гласності, плюралізму, демократії, всього того, що з такою стрімкістю увірвалося в життя українців на зламі тисячоліть.

У науковій літературі існують різні визначення терміна «есе» та міркування про цей жанр. Наведемо деякі з них. «Есе (франц. «*essey*» – досвід, малюнок) – жанр філософської, літературно-критичної, історико-біографічної, публіцистичної прози, який поєднує підкреслено індивідуальну позицію автора з невимущеним, часто парадоксальним викладом, орієнтованим на розмовну мову» [5, с. 241]. З позицій літературознавства та лінгвістики есе – прозовий текст, що «безпосередньо відображає суб'єктивні, екзистенційно забарвлені, автопсихологічні роздуми автора над найбільш актуальними для нього проблемами внутрішнього та соціального життя щодо вільної, найчастіше парадоксальної форми» [3, с. 217].

Широта функцій, які виконуються есе, дозволяє зараховувати до цього жанру будь-які твори з неявно вираженою жанровою приналежністю. З науковою літературою його споріднює тематика, яка поєднує всі об'єкти думки переважно гуманітарних наук: філософії, літературної теорії та критики, естетики, політології, соціології та ін. Цей жанр є одним із найбільш продуктивних у вираженні філософської думки, тобто знання про найбільш загальні сторони світу та людини.

Родоначальником жанру есе вважається французький мислитель М. Монтень. У його книзі «Досліди» (Essais), виданій у 1580 році, вперше був заявлений феномен «я сам», посилений самоаналіз, «рефлексія, спрямована на розуміння автором у собі загальних універсалій», «зображено» рух думки і процес мислення, підпорядкований «внутрішній» індивідуальній «мелодії», прагнення до чистоти, щирості та природності, створено ефект невибагливого суб'єктивного стилю, безпосередності та спонтанності [3, с. 331].

У виданнях слово есе спочатку перекладалося як «досвід», «проба», «малюнок», «випробування», «нарис». Майже через століття до жанру есе звернувся англійський філософ Ф. Бекон, назвавши свій твір «Essays». Тим часом у XVII-XVIII ст. есе не належало до художньої чи наукової сфер, оскільки в епоху раціоналізму та систем превалювала теза «філософ – це той, хто мислить, а не той, хто пише книги». Тому більша увага приділялася не «процедурам письма й читання» та способам самовираження, а «філософському змісту твору, що в свою чергу зумовило його критерії – змістовну ясність, прозорість, систематичність та закінченість форми» [5, с. 453].

Для Миколи Хвильового жанр «есе» був не лише зручним інструментом полеміки, а насамперед формою інтелектуального маніфесту. В есеях він знаходив найбільш влучний спосіб висловити ті ідеї, які не вміщувалися в рамки художньої прози. Саме тут автор постає не лише як літератор, а як провідник ідеологічного руху, що прагне радикального оновлення української культури, її європеїзації та звільнення від «малоросійської» обмеженості. У своїх полемічних текстах – таких, як «Україна чи Малоросія?», «Апологети писаризму», «Думки проти течії» – публіцист не просто реагує на літературні й політичні події, а формує нову філософію української національної ідентичності.

У есеях, які вдалося опублікувати без суттєвого втручання цензури, М. Хвильовий порушує багато проблемних питань, крізь які червоною ниткою проходять три головні тези:

- 1) «Кінець малоросійському епігонству і провінційності, українське мистецтво прилучається до світового, і, в першу чергу, до західноєвропейського мистецтва»;
- 2) «Кінець російської гегемонії на Україні; Росія мусить відійти в свої етнографічні межі; Росія самостійна? – Самостійна. Ну так і Україна самостійна»;
- 3) «Українське мистецтво має власну велику місію, воно започатковує нове велике культурне коло, що йому Хвильовий дав умовну назву «азіатський ренесанс»».

Центральною для Хвильового була проблема історичного буття України, української культури. Заперечуючи москвофільські тенденції частини тогочасних літераторів, художні здобутки письменника переконливо відобразили прагнення української еліти 1910-1930-х років «європеїзувати» національну культуру, оновити її. Причому орієнтація на Європу мислилася не як політичне протистояння російській культурі; цей рух мав на меті формувати повноцінну українську літературу на ґрунті загальнолюдських художніх надбань, античної та європейської класики зокрема.

В естетиці теоретика ВАПЛІТЕ «Дайош Пролетаріт!» означає українізацію робітничого класу, його прилучення до етнокультури, мови й ментальності «психологічної Європи». У цьому аспекті «дерусифікація робітництва» спрямовується не стільки проти російської культури, скільки проти «російського міщанства», бо він «сатана з тієї ж бочки, що й наш куркуль», звідки походять «недоумки», «хохли», «малоросійщина». Українізація – «єдиний вихід для пролетаріату заволодіти культурним рухом» [7].

«Дайош інтелігенцію!» – це заклик до згуртування навколо Компартії кадрів молоді української інтелігенції, до повернення їй «загубленої у віках фанатичної віри в прекрасне далеке майбутнє» [7]. Причому і тут йдеться про поєднання соціальних і національних ідеалів, коли Хвильовий – письменник втілює комуністичні ідеї «нашої – у віки – революції» у своїй омріяній «Загірній комуні». Отже, інтелігенція виступає у поета «робітничої рані» як суб'єкт культуротворчої діяльності нації, як носій «вітаїзму», якими в Європі були, на думку М. Хвильового, Лютер, Гамлет, Фауст, що заклали її «психологію». В Україні до представників такої інтелігенції речник «Розстріляного відродження» зараховує М. Зерова і всіх неокласиків, що зуміли зберегти дух «академізму» в поєднанні з принципом анархічної конкуренції і чітким ідейно-естетичним оформленням [7].

І нарешті, «Дайош свій власний Розум!» означає орієнтацію новітньої української літератури не на російські традиції, пов'язані з пасивно-страждальним «християнським дуалізмом» і теософією, а на т. зв. «Азіатський ренесанс» в Україні, що поєднує ідеї європейського Відродження з бадьорим і радісним греко-римським мистецтвом. Культурний ренесанс в Україні – це кінець «просвітянства», «малоросійщини», «енківщини», «провінційності», поява модерної, мужньої, вольової культури, спрямованої у світле соціальне й національне майбуття.

Есеїстика Хвильового відзначається низкою характерних стильових ознак: вона емоційно насичена, часто афористична, в ній відчутна внутрішня напруга, що межує з ідеологічною площиною. Митець поєднує логічний аналіз з художньо-

публіцистичною енергією, не уникаючи риторичних питань, викликів, іронії та навіть саркастичної гри з читачем. Його стиль – це стиль полеміста-романтика, який говорить не лише про літературу, а й про націю, її місце у світовій історії та цивілізаційному процесі. У цьому контексті поняття «психологічної Європи», що його Хвильовий упроваджує у свій дискурс, є не стільки географічним, скільки ментальним і культурним вектором руху. Це символ вищого рівня духовного розвитку, до якого має прагнути українська культура.

Важливо, що в есеях Микола Хвильовий створює й утверджує свій авторський образ – образ інтелектуала-бунтаря, людини дії, мислителя з гострим критичним поглядом. Його авторська позиція чітко окреслена й безкомпромісна: мистецтво має бути високим, культура – незалежною, а нація – самостійною у своїх ціннісних виборах. Через есеїстику читач бачить Хвильового як митця, що не лише рефлексує, а й веде за собою – через ідеї, через стиль, через особисту відповідальність. Саме в цих текстах найповніше розкривається його трагічна харизма, глибина внутрішньої боротьби між вірою в соціальний ідеал і розчаруванням у реальності радянського режиму.

Не можна ігнорувати вплив літературного процесу того часу на формування ідейного світогляду Хвильового. Українська література 1920-х років переживала період надзвичайної динаміки: утворення нових творчих об'єднань, запеклі естетичні й політичні дискусії (зокрема літературна дискусія 1925-1928 р.), експерименти зі словом і формою. Микола Хвильовий стояв в епіцентрі цих процесів – як учасник, як теоретик і як критик. Його есеї – це літературна відповідь на кризу ідентичності, реакція на тиск з боку тоталітарної ідеології, прагнення втримати простір свободи в умовах, що стрімко звужувалися. Саме тут найчіткіше проступає образ автора-інтелектуала, який думає не лише про форму, а насамперед про сенс, про духовний горизонт нації.

Таким чином, есеїстика Миколи Хвильового постає як ключ до розуміння не лише його літературної творчості, а й його особистості, його життєвої позиції. Це цілісна картина митця, який мислить масштабно. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на міждисциплінарний аналіз есеїстики Хвильового – зокрема в контексті філософії, політичної теорії, компаративістики. Важливим також є вивчення рецепції його публіцистики в сучасному культурному дискурсі.

Список літератури

1. Брюховецький В. Романтик з непоступливою вдачею. Рад. літературознавство. 1989. № 8. С. 25 - 31.

2. Жулинський М. Слово і доля: Микола Хвильовий. Київ. 2006. С. 329 - 336.
3. Карпенко В. О. Основи редакторської майстерності. Теорія, методика, практика: підручник. Київ: Університет «Україна» 2007. 431 с.
4. Ковалів Ю. Літературна дискусія 1925-1928 рр. Київ. 1990. 48 с.
5. Куцевська О. С. Саморедагування Олесем Гончаром публіцистичного твору: модифікація, прагматика, інтерпретація: дис. канд. наук з соц. ком. спец. 27.00.05. Луганськ. 2009. 483 с.
6. Хвильовий М. Апологети писаризму (До проблеми культурної революції). *Синій листопад: Повісті. Оповідання. Новели*. Київ. 1993. С. 297 - 356.
7. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? Твори у 2-х т. Т. 2. Київ. 1990. С. 576 - 621.
8. Хвильовий М. Твори у двох томах. Т. 1. Київ: Дніпро. 1990. 650 с.
9. Шейко В. Філософія української національної ідеї та Микола Хвильовий: історико-культурологічний аспект. Київ. 2010. 204 с.
10. Шерех Ю. Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. Київ: Дніпро. 1993. 455 с.

Вікторія Зорій,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Лановик Зоряна Богданівна

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО АВАНГАРДИЗМУ

Український авангардизм є важливою складовою світового мистецького руху початку ХХ століття, але водночас він має унікальні особливості, зумовлені національним контекстом. Його формування та розвиток пов'язані не лише з європейськими художніми впливами, а й із культурними та політичними процесами в Україні. Дослідження національної специфіки українського авангарду дає змогу глибше зрозуміти його внесок у світову культуру та його значення в історії української літератури та мистецтва. **Аналіз** останніх публікацій показує, що тема українського авангардизму активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед основних праць варто відзначити дослідження Д. Горбачова, Ю. Барабаша, С.Павличко, а також праці іноземних дослідників, які звертають увагу на унікальність українського авангарду у світовому контексті. Водночас хронологічні межі та особливості цього явища залишаються предметом дискусій, що зумовлює актуальність подальших досліджень.

Мета розглянути національну специфіку українського авангардизму, виявити його ключові особливості та відмінності від європейського авангарду. Основні завдання: